

* * *

Američki su povjesničari ustanovili da se SAD politički kreće u pravilnim ciklusima između konzervativne i liberalne orijentacije. Nakon Kennedyevog liberalizma došao je Reaganov konzervativizam. Ova knjiga ne samo da opisuje taj proces. Ona donekle i stoji na stajalištu vremena u kojem je pisana. Nema se zbog čega žaliti za socijalnim programima prethodne liberalne ere; oni su zapravo zakazali. Ako su i riješili neke socijalne probleme, stvorili su nove i ozbiljnije. Konzervativne vrijednosti rada, obitelji, profita nisu za odbacivanje. Raspoloženja većine protiv državne intervencije, protiv pretjerane socijale, u prilog deregulacije, u prilog tržišta jesu razumljiva.

Ono što činjenice pokazuju i mimo stajališta autora, to je da i izrazito konzervativne vlade u visokorazvijenim zemljama ne mogu značajnije mijenjati temeljne programe države dobiti, naime osiguranje protiv općih rizika ljudske egzistencije, jer bez njih takve zemlje uopće ne mogu funkcionirati. Činjenice također pokazuju specifični karakter bivšeg američkog robovskog stanovništva, koje nije predmet naprosto socijalnopolitičkih mjera, već mnogo dublji strukturni problem američkog društva, gdje zapravo još nikakva rješenja nisu na vidiku.

Knjiga spominje, ili implikacijom nameće, niz vrlo zanimljivih problema socijalne politike budućnosti. To je ideja zajamčenog godišnjeg minimalnog dohotka ili "negativnog poreza na dohodak". Zatim pitanje u kojoj je mjeri principijelna vrijednosna orijentacija na rad u perspektivi još aktualna kad uzmemo u obzir smjer tehnološkog razvoja prema zamjenjivanju ljudskog manualnog rada funkcioniranjem sustava automatskih strojeva, pa prema tome, što pod tim uvjetima znači osobna odgovornost za vlastito uzdržavanje? Možda je ipak bolje oduprijeti se napasti takvih spekulacija i ostati nogama na vlastitom tlu. Kao što to i Glazer čini.

LITERATURA

Rawls, John: *A Theory of Justice* (Cambridge/Mass. Harvard University Press, 1971)

Eugen Pusić

THE NEW EASTERN EUROPE

Social Policy: Past, Present and Future
Bob Deacon et al.

SAGE, London, Newbury Park, New Delhi, 1992.

Pad socijalizma u istočnoj Europi i u Sovjetskom Savezu jedna je od središnjih aktualnih tema u društvenim znanostima. Znanstvenici na Istoku i na Zapadu sa strašću su se bacili na proučavanje kraja socijalizma kao ekonomskog i političkog sustava, ali isto tako i na proučavanje preobrazbe "države blagostanja" koja je u posebnom obliku donedavno postojala u socijalističkim zemljama.

O tome je riječ u ovoj knjizi koju je priredio britanski stručnjak za istočnoeuropske zemlje Bob Deacon u suradnji se nekolicinom autora. Prilog o Sovjetskom Savezu napisao je Nick Manning, Bugarskoj Bob Deacon i Anna Vidinova, Češkoslovačkoj (prije njenog raspada) Mita Castle-Kanerova, Poljskoj Frances Millard i Mađarskoj Julia Szalai i Eva Orosz. Sam Deacon napisao je uvodno i završno poglavlje knjige u kojima se daje pregled dosadašnjih socijalnih politika te perspektiva socijalne politike u postsocijalističkim zemljama.

U prvom poglavlju sumiraju se rezultati višedecenijske socijalne politike socijalizma. U osnovi postoje dvije ocjene te politike koje su međusobno proturječne. Autori iz istočne Europe naglašeno su kritični prema proteklom razdoblju i u prvi plan ističu negativne strane socijalističke socijalne politike. Možda je u tom pogledu karakterističan stav J. Szalai koja ističe: "Socijalna je politika bila iritirajuća, ponižavajuća, s mučnim i nepravednim iskustvima nezaštićenosti i kronične nestašice. Socijalna se politika vezivala uz nezadovoljene potrebe, neprihvatljive birokratske regulacije, nasumične provizije i usluge na sve neprihvatljivijoj razini". S druge strane, zapadni analitičari, posebno oni lijeve provenijencije, vidjeli su prednosti socijalističke socijalne politike u visokim subvencijama hrane, stanovanja i prijevoza, punoj uposlenosti, besplatnim ili jeftinim uslugama u zdravstvu, obrazovanju i kulturi. Sve se to dešavalo u okviru kontrakta između partijskog (državnog) aparata i naroda, koji je remetila nestašica i niska kvaliteta usluga te skrivene privilegije nomenklature.

B. Deacon sumira pozitivne i negativne strane te socijalne politike otprilike na sljedeći način: osiguran rad za većinu, ali slabe ili nikakve naknade za nezaposlene; relativno visoke radničke plaće, ali skrivene privilegije državne i partijske birokracije; besplatna zdravstvena zaštita, ali slaba prevencija i niska kvaliteta liječničkih usluga; prava porodilja iz radnog odnosa, ali i dalje zadržavanje tereta obveza za ženu; državna organizacija socijalnog osiguranja i plaćanje u slučaju bolesti, ali zaostajanje naknada, slaba vezanost uz radne rezultate i niska razina socijalne pomoći; briga države o socijalnim problemima, ali potpuna odsutnost mogućnosti sudjelovanja građana pri njihovom rješavanju. Paradoks je u tome što su neki aspekti socijalne politike u istočnoj Europi (osiguran posao, briga o djeci, liberalizacija abortusa i slično) na Zapadu promovirani kao dostignuća socijaldemokracije u borbi protiv tržišnog liberalizma, dok su na Istoku percipirani kao dio totalitarnog poretka od kojeg je najveću korist imala državno-partijska elita.

Iskustvo istočne Europe može se svesti na simbiozu egalitarizma i nerazvijenosti. Naime, djelotvorna ekonomija nezamisliva je u egalitarnom društvu kakvo su zamišljali socijalistički ideolozi, isto kao što zajedno ne ide garancija (sigurnost) i autonomija (sloboda). Kako bi rekao Hegel, sloboda je nesigurna. Kada su socijalistička društva dospjela u krizu, ionako nedjelotvorno gospodarstvo nije uspijevalo alimentirati postojeću "državu blagostanja", pa je došlo do raskida konsenzusa između nomenklature i širokih radnih slojeva.

Što se desilo u prvim godinama postsocijalizma, kako mnogi autori nazivaju razdoblje nakon pada birokratskog kolektivizma na istoku Europe? Kratkotrajno iskustvo govori da je riječ o mukotrpnom i proturječnom procesu, koji je na površinu izbacio mnoge probleme. Prvi su problem visoka očekivanja stanovništva, koje je, očarano zapadnim konzumerizmom, naivno vjerovalo da ga može doseći samom promjenom političkog režima, tj. prelaskom na pluralizam i tržište. Drugi problem je u tome što upravo tržište uzrokuje nezaposlenost, gubitak subvencija i pad standarda stanovništva, koje je ranije živjelo u kakvoj - takvoj sigurnosti. Treći je problem u tome što treba napustiti obrasce nejednakosti zasnovane na birokratskoj distribuciji, a prihvatiti ne-

jednakosti koje proizlaze iz tržišta. Tako se umjesto nepravdi starog režima pojavljuju nepravde novog režima. Tome treba dodati da tržište ulazi u samu sferu "Welfare state" (zdravstvo, obrazovanje, socijalno osiguranje) i tako ruši ranije uspostavljenu mrežu "socijalnog komfora".

Osnovno pitanje koje se pred poslanike socijalne politike postavlja jest: koja je razina socijalnih nejednakosti prihvatljiva i koju cijenu pri tome trebaju platiti najsiromašniji slojevi stanovništva? Treba, naime, uspostaviti novu ravnotežu koja će omogućiti gospodarski razvoj, a istodobno uspostaviti osnovni socijalni konsenzus u pogledu karaktera novog društva.

U zaključnom, najvažnijem, poglavlju B. Deacon se trudi da u komparativnom kontekstu sagleda socijalno stanje i socijalnu politiku u istočnoeuropskim zemljama, služeći se tipologijama koje su razvili najpoznatiji zapadni autori (Titmuss, Esping-Andersen, Ginsburg, Mishra i drugi). Ono što je posebno zanimljivo, Deacon uvodi u igru neeuropske modele socijalnih politika, kao što je japanski model "poslodavačkog blagostanja" (employer welfare), čileanskog autoritarnog liberalizma ili peruanskog autoritarnog populizma.

Na koji način odrediti tip socijalne politike u pojedinim postsocijalističkim zemljama, pitanje je na koje Deacon pokušava odgovoriti. Tu postoje različiti indikatori koji se susreću u literaturi. Moguće je poći od tri klastera elemenata koje nudi Esping-Andersen, a to su (1) stupanj dekomodifikacije davanja (tj. zastupljenost usluga i davanja izvan cijena i nezavisno od doprinosa građana), (2) distribucijski učinak (tj. utjecaj poreza i davanja na smanjenje socijalnih nejednakosti) i (3) utjecaj države odnosno tržišta na mirovinski sustav (tj. prisutnost države, tržišta ili zaposlenosti u definiranju mirovinskih prava). No socijalna politika je rezultanta mnogo prethodnih čimbenika koji djeluju u društvu. Među njima značajno mjesto zauzima tradicija civilnog društva, mobilizacija socijalnih interesa, stupanj ekonomske razvijenosti, demografska struktura, vrijednosti populacije, način prelaska u postsocijalizam.

Deacon daje zanimljive ocjene o obilježjima prijelaznog razdoblja i socijalne politike u pojedinim zemljama. U Mađarskoj je u

vrijeme socijalizma postojao tzv. kladarovski kompromis koji je omogućio početni razvoj buržoazije koja je danas stupila na scenu. Na drugoj strani dio društva ostao je privržen državnom paternalizmu, pa ne uspijeva participirati u novom poretku. Njen je model socijalne politike blizak liberalnom modelu na Zapadu. Na situaciju u Čehoslovačkoj utjecaj ima predratna socijalno-demokratska tradicija i masovni politički pokret 1989. godine. Stupanj razvijenosti relativno je nizak, a značajna je i mobilizacija radničke klase. Tip socijalne politike blizak je socijaldemokratskom. Međutim, nakon raspada Čehoslovačke, socijaldemokratski elementi prisutniji su u Slovačkoj, a liberalni u Češkoj.

U Poljskoj nalazimo elemente slične onima u Mađarskoj. No ovdje je politički prevrat izveden uz masovnije sudjelovanje građana, jače su autoritarne tradicije, a i utjecaj Katoličke crkve. Zanimljivo je spomenuti da neki autori upozoravaju na sada izraženu apatiju širokih slojeva poljskog društva nastalu zbog razočaranja prvim rezultatima postsocijalizma. (To se, uostalom, vidjelo u rezultatima posljednjih izbora.) Mada Deacon ocjenjuje režim "Welfare state" u Poljskoj kao "postkomunistički konzervativni korporativizam", u njemu ima natruha autoritarnog populizma.

Režime postkomunističkog konzervativnog korporativizma Deacon nalazi još u Bugarskoj, Rumunjskoj, Rusiji i Srbiji. Ovdje se, kako tvrdi, stara socijalistička nomenklatura pervertirala u novu vladajuću elitu, pa je, dakle, zadržala bitne elemente starog režima.

Zanimljivo je da od drugih država na tlu bivše Jugoslavije autor spominje jedino Sloveniju koja je po svom liberalno-kapitalističkom modelu bliska Mađarskoj, pa predstavlja antipod Srbiji, koja je zadržala socijalističko-populistički autoritarizam.

Ako izuzmemo slučaj Poljske, koji je dvojbena, Deacon u svojoj klasifikaciji socijalnih politika postsocijalističkih zemalja slijedi poznatu ideju o dvije istočne Europe ili, bolje rečeno, o srednjoj i istočnoj Europi. Prva je bliža Zapadu prostorno, po tradiciji, elementima tržišta, pa i religiji. Druga je, pak, udaljenija od Zapada i u njoj su dublje ukorijenjene vrijednosti karakteristične za socijalizam, pa su se stoga održale i u novom društve-

nom i političkom ambijentu, doduše u drugoj prezentaciji.

Knjiga B. Deacona i suradnika korisna je po empirijskoj građi o socijalnim prilikama i socijalnim politikama u postsocijalističkim zemljama. Autori su se trudili da osim toga uspostave tipologiju tih društava, stavljajući u središte socijalnu politiku. Riječ je o prvim skicama, koje će vrijeme potvrditi ili demantirati. Svejedno, i ta nedovršena slika istočnoeuropskih društava pomaže nam da se snađemo u turbulentnim promjenama koje se tamo dešavaju i koje iz dana u dan iznenađuju svijet.

Vlado Puljiz

JOURNAL OF EUROPEAN SOCIAL POLICY

Godište 1991/92/93.

Kako se ističe u uredničkom predgovoru prvog broja ovog evropskog časopisa za socijalnu politiku, tijekom 1990-tih socijalni problemi u Europi obilježeni su političkom integracijom u Europsku zajednicu s jedne te dramatičnim promjenama u Istočnoj Europi s druge strane. Ove promjene potaknule su temeljite rasprave o socijalnoj politici na praktičnom i teorijskom planu. U oba slučaja postavlja se pitanje uloge socijalne politike na nacionalnoj i nadnacionalnoj razini, s obzirom na ekonomske restrukturacije, zaštitu životnog standarda koja podupire ekonomsku efikasnost te osiguravanje političke podrške.

Časopis se posebno bavi: implikacijama aktualnih ekonomskih i političkih promjena na socijalnu politiku u Zapadnoj i Istočnoj Europi; preraspodjelom prilikom donošenja odluka u socijalnoj politici između nacionalnih i nadnacionalnih organa vlasti u Europi i naporima nadnacionalnih organa vlasti da ustanove zajedničke nacionalne standarde; konvergencijom ili divergencijom u strategijama socijalne politike u Europi kao cjelini, odnosno nastojanjima da pojedine zemlje održe poseban sustav socijalne politike; metodologijom za studij socijalne politike na međunacionalnoj i nadnacionalnoj razini.